

ONUNCU YILINDA KUZEY AMERİKA SERBEST TİCARET ANLAŞMASI (NAFTA)

M. Türker ARI*

I. GİRİŞ

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), ABD, Meksika ve Kanada arasında dört yılı aşkın¹ müzakereler sonucunda imzalanarak 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte, bu ülkeler arasında esasen serbest ticaret bölgesi kurulmasına yönelik zemin daha önce yaratılmıştır. Örneğin 1985 yılından itibaren yapılan müzakereler sonunda ABD ve Kanada 1989 yılında serbest ticaret anlaşması imzalamışlardır. Öte yandan, Meksika ve ABD, 1985-89 yılları arasında Vergiler, Ticaret ve Yatırımlar konusunda üç anlaşma akdetmiştir. 1990 yılında Kanada ve Meksika tarımsal sanayi alanında 10 ayrı anlaşma yapmıştı. Her üç ülke de NAFTA öncesinde ödemeler dengesi açıkları vermekte, dış borçları bulunmakta ve bu nedenle ihracata dönük gelişme stratejisine ihtiyaç duymaktaydılar.²

NAFTA, aslında Kuzey Amerika ülkelerindeki özel sektör arasında giderek artan orandaki ticari entegrasyonun doğal seyri ve anılan entegrasyonun önündeki engellerin ortadan kaldırılması olarak değerlendirilmektedir.³

Ancak burada değinilmesi gereken husus, NAFTA'nın model olarak AB'ne benzemediğidir⁴. NAFTA, döviz kurları ve para politikalarını konu almamakta, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmasını içermemekte, üç ülke arasında bir Merkez Bankası kurulması amacını gütmemektedir.⁵ Öte yandan, Serbest ticaret anlaşmaları, daha ziyade ticaretin mümkün olduğu ölçüde serbestleştirilmesini hedeflemekte, ancak ticaretin önündeki, tarife dışı engeller gibi, bazı olumsuz unsurları da tam olarak ortadan kaldıramamaktadır. Bu nedenle serbest ticaret anlaşmaları belirli aralıklarla üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan ortak komisyon tarafından gözden geçirilmektedir. NAFTA ortak komisyonu bu amaçla 1998 yılında toplanmış ve NAFTA'nın kapsamlı gözden geçirme süreci başlatılmış, ortak işbirliği süreci hızlanmıştır. Üç ülke, sınır sorunlarının giderilmesi için ortak projeler üretmeye başlamışlardır.

* II. Katip, Uluslararası Güvenlik İşleri Genel Müdür Yardımcılığı, Dışişleri Bakanlığı.

¹ Gary Clyde Hufbauer and Jeffrey J. Schott, Institute for International Economics, "North American Free Trade : Issues and Recommendations", (Washington D.C. March 1992), s. 3.

² Ibid. s.4.

³ Stephen D. Cohen, Joel P. Raul, Robert Blecker, "Fundamentals of U.S. Foreign Trade Policy, Economics, Politics, Laws and Issues", (Westview Press, 1996) s. 239.

⁴ M. Delal Baer, Sidney Weintraub, "The NAFTA Debate, Grappling with Unconventional Trade Issues", Center for Strategic and International Studies, (Lynne Reinner Publishers, Boulder London, 1994), s.9.

⁵ "North American Free Trade : Issues and Recommendation s", s.8.

Üye ülkelere faydası reel anlamda her ülkeye göre farklı oranda da olsa, toplamda NAFTA'nın üye ülkelerinin kendi aralarındaki ticaretin, dış dünyayla ticaretlerinin gelişmesine imkan tanıdığı görülmektedir. NAFTA, iki gelişmiş ülke (ABD ve Kanada) ile bir gelişmekte olan ülke (Meksika) ülkenin⁶ serbest ticaret bölgesi kurma modelidir. Bu makale, çeşitli istatistikî bilgilerin derlenmesi suretiyle, özellikle NAFTA öncesi yayımların taranması vasıtasıyla yapılan karşılaştırmaları konu almakta, NAFTA öncesi dönemde yapılan hesaplamalara göre elde edilmesi öngörülen sonuçlara tedricen ulaşıldığını ortaya koymakta, bununla birlikte NAFTA'ya karşı görüşlere de yer vermektedir.

II. GENEL VERİLER

Öncelikle bazı genel istatistikî verilere, bilahare NAFTA ülkeleri hakkındaki temel verilere bakmakta fayda görülmektedir.

Dünya Ekonomik Büyüme Oranları⁷ (%)

	On yıllık ortalamalar										Tahmin	
	1986-1995	1996-2005	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Dünya Gelişmiş Ülkeler ⁸	3.3	3.8	4.1	4.2	2.8	3.7	4.7	2.4	3.0	3.9	4.6	4.4
ABD	3.0	2.8	3.0	3.4	2.7	3.5	3.8	1.1	1.7	2.1	3.5	3.1
Kanada	2.9	3.5	3.7	4.5	4.2	4.4	3.7	0.5	2.2	3.1	4.6	3.9
Meksika	2.3	3.3	1.6	4.2	4.1	5.5	5.3	1.9	3.3	1.7	2.6	3.1
EURO Alanı	1.6	3.5	5.2	6.8	5.0	3.6	6.6	-0.2	0.7	1.3	3.3	3.3
AB Ülkeleri	...	2.0	1.4	2.3	2.9	2.8	3.5	1.6	0.9	0.4	1.7	2.3
Japonya	2.4	2.2	1.7	2.6	3.0	2.9	3.6	1.7	1.1	0.8	2.0	2.4
Gelişmekte olan ülkeler	3.1	1.5	3.6	1.8	-1.2	0.2	2.8	0.4	-0.3	2.7	3.4	1.9
	3.7	5.0	5.6	5.3	3.0	4.0	5.9	4.1	4.6	6.1	6.0	5.9

IMF'nin yukarıdaki tabloda yer alan verilerine göre, dünya ekonomisinin 1986 yılından itibaren ortalama % 3.5'lük büyümeyi gerçekleştirdiği görülmektedir. Dünya ekonomisinin motor gücü gelişmiş ülkeler olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkeler de, dünya ortalamasının üzerinde bir büyüme rakamı yakalamıştır. NAFTA üyeleri ise, 1986-1995 ve 1996-2005 dönemlerinde dünya ortalamasının gerisinde kalmışlardır.

Dünya ticaret hacmindeki büyüme ise 1986-2005 döneminde dalgalı bir seyir izlemiştir. Aşağıdaki tablo bu dalgalanmanın 2000-2001 dönemindeki uç değerlerini açıkça ortaya koymaktadır:

⁶ ABD, Meksika ve Kanada'nın ekonomik gelişmişlik seviyelerine ilişkin güncel bilgi için bakınız ABD Merkezi Haberalma Servisi (CIA) web sayfası : www.odci.gov/cia/publications/factbook. Erişim tarihi: 16.03.2004.

⁷ IMF 2003 World Economic Outlook, "Summary Of Statistics", s.187-193. Bu rakamlar GSMH'da bir önceki yıla göre büyüme oranını göstermektedir.

⁸ IMF tanımlamasına göre gelişmiş ülkeler kastedilmektedir.

Dünya Ticaret Hacmindeki Değişme⁹ (%)

	On yıllık ortalamalar		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Tahmin	
	1986-1995	1996-2005									2004	2005
Dünya ticaret hacmi artışı	6.2	6.1	7.0	10.4	4.4	5.9	12.5	0.1	3.1	4.5	6.8	6.6
İhracat												
Gelişmiş ülkeler	6.3	5.4	6.0	10.5	4.2	5.6	11.7	-0.8	1.9	2.7	6.3	6.1
Gelişmekte olan ülkeler	6.2	8.1	9.3	12.5	5.3	4.5	14.6	3.2	6.5	8.7	8.1	8.7
İthalat												
Gelişmiş Ülkeler	6.5	5.7	6.3	9.4	5.9	8.2	11.6	-0.8	2.3	3.5	5.7	5.4
Gelişmekte olan ülkeler	4.6	7.4	10.8	11.3	-0.9	0.5	15.9	3.0	6.2	8.9	10.2	9.4
Ticaret Hadleri												
Gelişmiş ülkeler	0.9	-0.1	-0.2	-0.5	1.3	-0.3	-2.4	0.3	0.9	0.7	0.1	-0.4
Gelişmekte olan ülkeler	-2.2	0.2	3.0	-0.6	-7.3	3.6	7.3	-3.2	0.7	0.2	-0.1	-1.1

NAFTA dünyanın en büyük ticaret blokunu temsil etmektedir. Yeni 10 üyenin ekonomisiyle birlikte AB'nin toplam ekonomik büyüklüğü 7.9 trilyondan 8.3 trilyona ulaşacak olup, bu, 11.4 trilyon Dolarlık NAFTA'nın hayli gerisindedir. ABD ekonomik büyüklük bakımından Kanada ve Meksika'ya göre NAFTA'da hakim güç olmuştur. Meksika'nın nüfusu yaklaşık 105 milyon (2004 tahmini), Kanada'nın 33 milyon iken, ABD'nin nüfusu 289 milyon (2002 rakamı) civarındadır. NAFTA'da milli gelir ve kişi başına düşen gelir bakımından da ABD en güçlü konumdadır. 2002 verilerine göre¹⁰ ABD'de kişi başına düşen gelir 36.2 bin Dolar, Kanada'da 23.4 bin Dolar ve Meksika'da 6.3 bin Dolar'dır. NAFTA üyelerinde nüfusun ekonomide sanayi, hizmet ve tarım kesiminde istihdamına ilişkin veriler ise aşağıdaki gibidir:¹¹

	<u>Sanayi</u>	<u>Tarım</u>	<u>Hizmet</u>	
ABD	% 18	% 2	%80	(2002 yılı tahminleri)
Meksika	% 26	% 5	%69	(2001 yılı tahminleri)
Kanada	% 26.5	% 2.3	% 71.2	(2001 yılı tahminleri)

NAFTA, üyeleri arasında ticaretin serbestleştirilmesi ve yatırımların teşvikini amaçlamaktadır. Bu çerçevede ticaretin önündeki tarife dışı engellerin aşamalı bir şekilde kaldırılmasını hedeflemektedir.¹² Üye ülkeler arasında olumlu bir ticaret ve

⁹ IMF 2003 World Economic Outlook, "Summary Of Statistics", s.215 Bu rakamlar bir önceki yıla göre yüzde cinsinden artışı göstermektedir.

¹⁰ İstatistikler ve tablolar genel olarak [NAFTA@10: A Preliminary Report](#)tan alınmıştır. Diğer verilerin kaynakları ayrı dipnotlarda belirtilmiştir.

¹¹ Bu veriler www.cia.gov web sayfasından alınmıştır.

¹² Bakınız NAFTA Kurucu Anlaşması Md. 101 ve 102.

yatırım ortamı kurulmasını öngören NAFTA, böyle bir ortamın unsurları olarak yatırım, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, rekabet ve işadamlarının geçici olarak piyasa girişine ilişkin düzenlemeleri temel almaktadır. NAFTA bazı uzmanlarca emeğin serbest dolaşımını öngörmediği için eleştirilere de maruz kalmıştır.¹³ Ancak, NAFTA üyelerinde dış ticaretin ülke ekonomisindeki yeri, ülkelerinin ekonomik büyüklükleriyle doğrudan ilgilidir. ABD’de dış ticaret, iç pazarın büyüklüğünden ötürü, Kanada ve Meksika’ya göre milli ekonomide daha az paya sahiptir:

NAFTA’nın dünya ticaretindeki payına (%) ilişkin bir tablo aşağıda sunulmuştur:¹⁴

	<u>1970</u>	<u>1980</u>	<u>1990</u>	<u>1995</u>	<u>1996</u>	<u>1997</u>	<u>1998</u>	<u>1999</u>	<u>2000</u>	<u>2001</u>
APEC	36.0	33.7	39.0	46.3	46.0	47.3	46.1	46.6	48.5	46.5
CEFTA	3.2	2.9	1.3	1.6	1.7	1.8	2.0	1.9	2.0	2.2
AB	45.6	41.0	44.0	39.7	39.1	37.9	39.9	39.2	35.8	37.4
NAFTA	21.7	16.6	16.2	16.8	17.3	18.3	18.7	18.8	19.0	18.7

Aşağıdaki tablo, 2002 yılında ekonomik blokların ticaret hacimlerini ve aralarındaki ticaret oranlarını göstermektedir. Blok-içi ticarete AB diğerlerinin açık farkla önündedir:

İhracat payı (%)				
	Güzergah			
İhracatçı	NAFTA	AB	Asya	Diğer
Data: IMF, Direction of Trade Statistics, 2002				
NAFTA	56.0	14.6	17.4	12.0
AB	10.9	61.0	7.2	20.9
Asya	26.3	14.7	48.1	10.9
İthalat payı (%)				
	Güzergah			
İthalatçı	NAFTA	AB	Asya	Diğer
NAFTA	38.1	17.6	31.5	12.8
AB	8.1	58.9	12.0	21.0
Asya	13.7	12.1	56.3	18.0

III. ÜYE ÜLKELERİN NAFTA’DAN BEKLENTİLERİ

ABD genel olarak bölgesinde ekonomik büyümeyi teşvik eden politikaları uyarınca NAFTA’nın kurulmasında öncü rol oynamıştır. Ekonomik gelişmenin siyasi istikrarı da beraberinde getireceğine inanan zamanın ABD Yönetimi, NAFTA’yla

¹³ Joseph Stiglitz, “Globalisation and its discontents”, (Penguin Books, 2002,) s. 4.

¹⁴ World Development Indicators 03, World Bank Publications 2003, s. 324.

Meksika'da siyasi reformların devamı ve demokrasinin konsolidasyonu hedefine yönelmiştir. Aşağıda daha ayrıntılı görüleceği üzere, ABD'nin NAFTA'dan beklentisi aslında ticari değil, siyasi alanda olmuştur. Zira ABD iç pazarının büyüklüğü, NAFTA'dan ABD'nin ticari anlamda büyük miktarlarda kazanç sağlamasına imkan tanımamıştır. NAFTA'nın ABD ekonomisinden ziyade Kanada ve Meksika ekonomilerinde daha büyük etki yapacağı önceden hesaplanmıştır.¹⁵ Bununla birlikte 1993 yılında ABD'nin en büyük ticari ortağı olan Meksika'yla NAFTA sayesinde ticaret patlaması da yaşanmış, ABD'nin güney eyaletleri bu artıştan fayda sağlamıştır. ABD firmalarının rekabet gücü artmış, insan ve doğal kaynakların daha etkin kullanımı sağlanmıştır.¹⁶ ABD NAFTA'yı ayrıca zaman içinde üçüncü ülkelere karşı misilleme aracı olarak da kullanmıştır.¹⁷ NAFTA, ABD'nin Latin Amerika'yla ticaretine ilişkin bir model teşkil etmiştir.¹⁸

Meksika bakımından ise NAFTA'nın ekonomik büyüme açısından önemi vardır. Meksika'nın 1993 yılında ihracatının % 75'i ABD'yle yapılmaktaydı. NAFTA sayesinde Meksika'nın ABD piyasasına daha fazla, güvenli ve kesin girişi, ABD'nin ticari koruma duvarlarının yıkılması amaçlanmıştır. Örneğin Kanada ve ABD, güçlü tarifelerle korunan tarım ve tekstil sektörünü Meksika'yla rekabete açmaktadır.¹⁹

Öte yandan, 1985 yılında ekonomisi en kapalı ülkelerden biri olan, tarifelerin %100 düzeyine bulunduğu, ithalat için lisans istenen, döviz piyasasına yabancıların girmesini yasaklayan yasalara sahip bulunan Meksika, 1985'ten itibaren başlayan ekonomik reformların sürdürülmesine yönelik olarak NAFTA'yı bir lokomotif olarak kullanmak istemiş, reformların geri dönülemez bir süreç olmasını amaçlamıştır.²⁰ Esasen ABD, Meksika piyasasının serbestleştirilmesi için 1980'li yılların başından beri bu ülkeye baskı yapmaktaydı.²¹ NAFTA ayrıca, Meksika Hükümetince uluslararası şirketlerin ülkeye girişi ve yatırım yapmaları için önemli bir araç olarak görülmüştür.²² Ancak, ahiren Dünya Bankası tarafından yayımlanan bir rapor²³, reformların gereği gibi yapılamadığına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Dünya Bankası'nın raporu, NAFTA olmadan Meksika'nın ihracatının % 25, Meksika'daki doğrudan yatırımların % 40, Meksika'nın 5.920 Dolar olan kişi başına düşen gelirininde %4-5 daha az olacağı sonucuna varmıştır. Rapora göre, Meksika'da eğitim ve altyapı reformları yeterince yapılamamış, araştırma-geliştirmeye gereken fonlar ayrılamamış, bu da ABD ve Kanada'yla ticarete arzu edilen seviyeye ulaşamamasına neden olmuştur.

¹⁵ "The NAFTA Debate... ", s.7.

¹⁶ "North American...", s. 10.

¹⁷ Thomas O. Bayard and Kimberly Ann Elliott, "Reciprocity and Retaliation in U.S. Trade Policy", Institute for International Economics, (Washington D.C., September 1994), s. 347.

¹⁸ Nora Lustig, Barry, Bosworth and Robert Z. Lawrence, editors, "North American Free Trade, Assessing the Impact", (Brookings Institution, Washington D.C., 1992), s. 1.

¹⁹ Gary Cylide Hufbauer and Jeffrey J. Schott, "NAFTA, An Assessment", Revised Edition, (Institute for International Economics, Washington D.C., 1993), s. 45.

²⁰ « North American Free Trade : Issues and Recommendations », s. 16.

²¹ Scott Sinclair, "The Political Economy of North American Trade", Book edited by Ricardo Grinspun and Maxwell A. Cameron, (Macmillan, 1993), s. 223.

²² Ibid., s.9.

²³ "NAFTA is positive for Mexico but not enough, Says New World Bank Report" , <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0..contentMDK...:4607.00.htm>, Erişim tarihi: 14.03.2003.

Kanada, NAFTA'nın en gönülsüz üyesi olarak nitelendirilmektedir.²⁴ Bunun nedenleri olarak, ABD'yle 1989 yılında akdedilen serbest ticaret anlaşmasının getirdiği "egemenliğin aşınması" iddialarının yanı sıra, NAFTA nedeniyle yapılacak ekonomik reformlar sonucunda izlenmesi gereken uyum ekonomik reformlarının maliyetinin yüksek olmasıdır. Öte yandan, NAFTA nedeniyle gözden geçirilecek makroekonomik politikaların bazı Kanadalı firmalar üzerinde olumsuz etki yaratacağı yolundaki görüşler de NAFTA hakkında müzakereler devam ederken Kanada kamuoyunda ilk aşamada olumsuz etki yaratmıştır. Bununla birlikte NAFTA'da Kanada adına müzakereleri yürüten John Weekes, Kanada'nın Anlaşma sayesinde özellikle mali alanda ABD ve Meksika piyasalarına gireceğini, bu çerçevede Kanadalı bankaların bu iki ülkede daha aktif olacağını belirtmiştir.²⁵ Öte yandan Kanada, NAFTA'ya katılsa da, katılmasa da Meksika'nın ABD piyasasına girmesinden ötürü ABD'deki konumunun sarsılacağı endişesiyle, NAFTA'ya katılmayı yeğlemiştir.

IV. NAFTA VE ÜYE ÜLKELERİN EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

NAFTA sayesinde üye ülkeler ABD, Kanada ve Meksika arasındaki ticaret hızlı bir şekilde artmıştır. 10 yıl içinde üç ülke arasındaki ticaret hacmi, 306 milyar Dolardan yaklaşık 621 milyar Dolara ulaşmış, üç ülkedeki NAFTA üyelerinin doğrudan yatırımlarının toplamı 1993 yılında 136.9 milyar Dolarken, 2000 yılında bu rakam 299.2 milyar Dolara yükselmiştir.²⁶

NAFTA'nın üye ülkelerin ticaret ve yatırımlarına etkisi, bazı istatistiki veriler eşliğinde aşağıda sunulmuştur.

A. ABD açısından

ABD'nin İhracat Verileri²⁷ (Milyon Dolar)

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM	464,858.4	512,415.6	582,119.7	622,827.1	687,598.0
Kuzey Amerika	141,825.9	165,095.0	171,424.7	189,344.7	221,502.7
Kanada	100,190.4	114,254.7	126,024.1	132,583.9	150,124.4
Meksika	41,635.5	50,840.3	45,400.6	56,760.8	71,378.3

ABD'nin İthalat Verileri (Milyon Dolar)

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM	580,468.7	663,830.1	743,457.4	791,314.7	871,289.0
Kuzey Amerika	150,851.1	178,440.3	206,823.7	229,469.0	253,995.9
Kanada	110,921.5	128,947.5	145,118.7	156,505.8	168,050.5
Meksika	39,929.7	49,492.8	61,705.0	72,963.2	85,945.4

²⁴ « North American Free Trade : Issues and Recommendations », s.19.

²⁵ İbid. s.21.

²⁶ <http://www.ustr.gov/regions/whemisphere/nafta2003/brochure-english.pdf>. Erişim tarihi: 09.03.2004.

²⁷ www.naftaworks.org, Erişim tarihi: 26.04.2004

- NAFTA'nın ilk on yılında ABD'nin Kanada ve Meksika'ya yönelik ihracatı 142 milyar Dolardan 263 milyar Dolara çıkmıştır. Meksika'nın sadece ABD'ye yönelik ihracatı % 242 artmıştır. ABD-Kanada ticaretinde mal ve hizmet kalemlerine ilişkin veriler ise aşağıdadır. Görüleceği üzere, NAFTA'nın yürürlüğe girdiği 1994 yılından itibaren iki ülke arasında mal ve hizmet hareketliliği artmıştır.

	Milyon ABD \$			Değişim (%)			Dünya Ticaretindeki Payı (%)		
	1989	1994	2002	1989-1994	1994-2002	1989-2002	1989	1994	2002
ABD'nin Kanada'ya İhracatı									
* Compound annual growth rate Kaynak: U.S. Bureau of Economic Analysis, Balance of Payments									
Mal ve Hizmetler	93,415	132,076	184,929	7.17	4.30	5.39	19.18	18.76	19.03
Mallar	79,888	114,650	160,879	7.49	4.33	5.53	22.20	22.80	23.57
Hizmetler	13,527	17,426	24,050	5.20	4.11	4.53	10.64	8.67	8.31
ABD'nin Kanada'dan ithalatı									
Mallar ve Hizmetler	98,982	141,497	232,421	7.41	6.40	6.79	17.06	17.67	16.51
Mallar	89,944	131,149	213,151	7.83	6.26	6.86	18.83	19.61	18.27
Hizmetler	9,038	10,348	19,270	2.74	8.08	6.00	8.82	7.85	8.01

- 2002 yılı sonunda, ABD'nin Meksika'ya ihraç ettiği yolcu araçları ("*passenger vehicles*") ve hafif kamyonların toplamı 3,6 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır. Bu rakam, 1993 verilerininin 38 katına tekabül etmektedir.²⁸

Kanada açısından

Kanada'nın toplam ithalatı²⁹ (Milyon Dolar)

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM	131,851.5	148,382.6	164,422.1	171,012.2	196,459.6
Kuzey Amerika	91,233.1	103,823.6	113,751.2	119,961.2	137,837.1
ABD	88,352.7	100,512.7	109,851.0	115,534.4	132,791.4
Meksika	2,880.4	3,310.9	3,900.2	4,426.9	5,045.7

Kanada'nın toplam ihracatı (Milyon Dolar)

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997
TOPLAM	145,307.9	165,738.3	192,652.3	202,395.8	215,980.8

²⁸ NAFTA At Ten : A Success Story, Trade Facts, Office of the United States Trade Representative, www.ustr.gov. Erişim tarihi: 7 Nisan 2004.

²⁹ www.naftaworks.org, Erişim tarihi: 26.04.2004

Kuzey Amerika	117,379.3	135,587.5	153,811.3	164,844.8	177,937.1
ABD	116,740.7	134,794.6	152,975.8	163,927.0	176,979.1
Meksika	638.6	793.0	835.4	917.9	957.9

- NAFTA sayesinde Kanada'nın 1994-1998 yılları arasında ABD ve Meksika'ya yaptığı ihracat sırasıyla %80 ve %65 oranında artarak, 271.5 milyar ve 1.4 milyar Dolara ulaşmıştır.³⁰
- ABD'nin en büyük ticaret ortağı olan Kanada, NAFTA sayesinde bu konumunu konsolide etmiştir. 1989 – 2002 arasında Kanada'nın ABD'ye tüketim malları ihracatı yılda ortalama yüzde 9.9 artış göstermiştir.³¹ Bu oran 1993-1998 dönemi için % 11'dir (475 milyar Dolar). Bu da, günde ortalama 1,9 milyar Dolarlık mal ve hizmetin ABD/Kanada sınırını geçtiğini göstermektedir.
- 1989-2002 döneminde Kanada'nın ABD'ye yaptığı tüketim malları ihracatında % 250'lik bir artış kaydedilmiş ve tüketim malları ihracatı 2002 yılında 345.4 milyar Dolara yükselmiştir. Aynı dönemde ABD'den yapılan ithalat %150 artmış, hacim 2002 yılında 218.3 milyar Dolar olmuş, sonuç olarak ABD-Kanada tüketim malları ticaretinde Kanada lehine 127.1 milyar Dolar fazla ortaya çıkmıştır.
- 1989 yılında Kanada toplam ticaretinin % 71.1'ini ABD'yle yaparken, bu oran 2002 yılında % 80.8 olmuştur. 1989 yılında Kanada-ABD ticaret hacmi 235.2 milyar Dolar iken, 2002 yılında ticaret hacmi yaklaşık üç kat artarak 677.8 milyar Dolara çıkmıştır.
- 1993-1998 yılları arasında Kanada ve Meksika arasındaki tüketim malları ticaret hacmi %8 artışla 9 milyar Dolar olmuştur.
- NAFTA sayesinde Kanada'da neredeyse her sanayi sektörü bakımından ABD pazarı önem kazanmıştır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere, ileri teknoloji ürünlerinde ABD pazarı Kanada için önemli bir konuma yükselmiştir. Bazı kaynaklarda, ABD pazarının Kanada ileri teknoloji ürünleri bakımından bağımlılık oluşturduğu kaydedilmektedir.
- Kanada'nın bölgeleri bakımından incelendiğinde ise Ontario'nun, 2002 yılında tüketim malları ihracatının yüzde 93.5'ini ABD'yle gerçekleştirdiği belirtilmektedir. Kanada'da NAFTA çerçevesinde yapılan ticaretten en fazla yarar gören alanlardan bir diğeri ise Atlantik bölgesidir. Bununla birlikte, 2000 yılında yapılan bir hesaplamada,³² NAFTA'nın 1993-1997 yılları arasında (i)

³⁰ Message from the Minister for International Trade Mr. Sergio Marchi -The NAFTA at Five Years: A Partnership at Work, http://www.dfait-maeci.gc.ca/nafta5_section01-en.asp, Erişim tarihi: 2 Nisan 2004.

³¹ Kanada Uluslararası Ticaret Bakanlığı web sayfası. <http://www.dfait-maeci.gc.ca/mexico-city/extra/60/stories/nafta-en.asp>. Erişim tarihi: 8 Nisan 2004.

³² Howard J. Wall, "NAFTA and the Geography of North American Trade", Research Division, Federal Reserve Bank of St. Louis Working Paper Series, April-November 2000. (Rapor Kanada'nın Ankara Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği'nden temin edilmiştir.)

Kanada'nın doğu bölgeleriyle ABD ve Meksika arasında daha az ticarete, (ii) Kanada'nın orta bölgeleriyle ABD ve Meksika arasında daha fazla ticarete, (iii) Kanada'nın batı bölgeleriyle Meksika arasında daha fazla ticarete yol açtığı, ancak Kanada'nın orta bölgeleriyle ABD arasındaki ticarete bir artış veya azalışa neden olmadığı, (iv) NAFTA'nın Kanada'nın Avrupa ve Asya'yla ticaretinde düşüşe neden olduğu, ancak Meksika'nın Asya'yla olan ticaretinin artması sonucunu doğurduğu kaydedilmektedir.

- NAFTA sayesinde Kanada ile ABD ve Meksika arasındaki hizmet ticareti ve doğrudan yatırımlarda (FDI) artış kaydedilmiştir. 1998 yılında Kanada'daki ABD doğrudan yatırımları (FDI) 147.3 milyar Dolara yükselmiştir. Bu, 1993 yılına göre %63'lük bir artışa takabül etmektedir. 1998 yılında Kanada'daki Meksika yatırımları ise, 1993 yılına kıyasla %200'lük artışla 464 milyon Dolara ulaşmıştır. Bu durumda Kanada'da diğer NAFTA ülkelerinin doğrudan yatırımları toplam yatırımların % 68'ini oluşturmuştur.
- Kanada'nın ABD'deki doğrudan yatırımları 1998 yılında, 1993 yılına göre %86'lık artışla 126 milyar Dolara; Meksika'daki yatırımları ise 1998 yılında, 1993 yılına oranla % 324'lük artışla 2.2 milyar Dolara ulaşmıştır.
- 2002 yılında Kanada ve Meksika arasındaki ticaret hacmi 15.1 milyar Dolara ulaşmış, Meksika, Kanada'nın en çok ihracat yaptığı 6. ülke, en fazla ithalat yaptığı 4. ülke konumuna yükselmiştir.
- Kanada'da NAFTA sayesinde 1 Ocak 1994-1998 yılları arasında 1 milyon istihdam yaratılmıştır.
- Kanada'da NAFTA'dan ötürü hemen hemen her eyalette ticaret artışı kaydedilmiş, sonuçta Kanadalı üretici, içerde tükettiğinden daha fazla üretir duruma gelmiştir.

Meksika açısından

Meksika Ekonomi Bakanlığı

Meksika'nın toplam ihracatı

(Milyon Dolar)

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Toplam	51,832.0	60,817.2	79,540.6	96,003.7	110,236.8	117,459.6
Kuzey Amerika	44,419.5	53,127.9	68,260.1	82,746.0	96,340.9	104,442.9
ABD	42,850.9	51,645.1	66,272.7	80,574.0	94,184.8	102,923.9
Kanada	1,568.7	1,482.8	1,987.4	2,172.0	2,156.1	1,518.9

Meksika'nın toplam ithalatı

(Milyon Dolar)

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Toplam	65,366.5	79,345.9	72,453.1	89,468.8	109,808.2	125,373.1

Kuzey Amerika	46,470.0	56,411.2	55,202.8	69,279.7	83,970.3	95,548.6
ABD	45,294.7	54,790.5	53,828.5	67,536.1	82,002.2	93,258.4
Kanada	1,175.3	1,620.6	1,374.3	1,743.6	1,968.0	2,290.2

- Meksika, NAFTA ortaklarına 2000 yılında yaklaşık 151 milyar Dolarlık ihracat yapmıştır. Bu rakam, 1993'deki duruma göre % 240'lık bir artış anlamına gelmektedir. Bu artış aynı zamanda Meksika'nın diğer ülkelerle yaptığı ihracattaki artışın iki katıdır.
- 1993-2001 yıllarında Meksika'nın ihracatındaki bu artış, Meksika milli gelirindeki artışın yarısından fazlasını oluşturmuştur. Nitekim Meksika'da işgücünün 1/5'i ihracatla ilgili üretim yapmaktadır. 1995 – 2000 yılları arasında yaratılan 3.5 milyonluk istihdamın yarısı NAFTA sayesinde ortaya çıkmıştır.
- Meksika tarım ürünleri üretimi, 1993-2001 döneminde % 50 oranında artmıştır.
- Kanada, Meksika'yla ticaretinde açık vermektedir. Bu açık 2001 yılında 9.9 milyar Dolara ulaşmıştır. Meksika'nın Kanada'ya ihracatı, NAFTA öncesi döneme göre yaklaşık beş kat artmıştır. 2001 yılında Kanada, Meksika'dan 13.1 milyar Dolarlık ithalat gerçekleştirmiştir. Kanada ve Meksika ticaretinin ABD'yle yapılan ticarete göre geri kalmasının nedeni ulaşımdan kaynaklanan sorunlarla izah edilmektedir.

V. NAFTA'YA KARŞI GÖRÜŞLER

NAFTA'nın üye ülke ekonomilerine olumsuz etkileri olduğu yolunda görüşler de mevcuttur. Sözkonusu görüşler özetle aşağıda sunulmuştur:³³ Ancak bu alandaki istatistik bilgilerin hangi yöntemle ölçüldüğüne dair bir bilgi referans verilen kaynaklarda yer almamaktadır.

- Meksika'nın NAFTA sayesinde ülkesine doğrudan yatırımları çektiği bir gerçektir. Bu sayede ekonomik büyüme kaydedilmiş olmakla birlikte, üretim sektöründeki ücretlerde % 13.5 reel azalma meydana gelmiştir. Esasen bu düşüş, NAFTA kurulmadan önce de beklenmekteydi.³⁴
- NAFTA, işçi haklarının korunmasına imkan vermemiştir. NAFTA bünyesinde işçi haklarının savunulması amacıyla kurulan ajans pek bir etkinlik gösterememiş, hükümetler ve şirketler işçi haklarının ihlal edildiği durumlarda sorumlu tutulamamıştır. Anılan ajansa bugüne kadar 20 civarında başvuru yapılmış, ancak bunlardan hiçbiri, kamuoyuna açıklanabilecek bir sonuca ulaşmamıştır.

³³ “*Fact Sheet on the NAFTA Record, A 10th Anniversary Assessment*”, www.zmag.org/content/print_article.cfm?itemID=4865§ionID=13.

³⁴ *North American Free Trade, Assessing the Impact*, s.16.

- Meksika Hükümeti'nin açıklamasına göre, ülkede montaj sektöründe yaklaşık 230.000 iş kaybı görülmüştür. Bu da, Meksika Hükümeti'nin NAFTA sayesinde Meksika'daki ucuz emeğin ABD ve Kanada firmaları için avantajlı olacağı ve dolayısıyla doğrudan yatırımlarda patlama görüleceği yolundaki beklentisini boşa çıkarmıştır.
- Yabancı doğrudan yatırımlar, yerel ekonomideki istihdam olanakları bakımından da bazı kısıtlamaları beraberinde getirmiştir. Örneğin Meksika'ya NAFTA sayesinde gelen bazı yabancı yatırımlarda Meksikalıların istihdamı %3'te kalmıştır.
- NAFTA'nın Meksika'nın tarım sektörüne bazı olumsuz etkileri olmuştur. Örneğin NAFTA çerçevesinde Meksika Hükümeti ABD mısırının ithalini aşamalı olarak serbest bırakması gerekirken, bunu yapmayarak ihtiyaçtan çok daha fazlasının ithaline izin vermiştir. Sonuç olarak Dünya Bankası'nın verilerine göre, Meksika'da tarım kesiminde 1994 yılında % 79 olan yoksulluk, 1998'de % 82'ye yükselmiştir.
- NAFTA nedeniyle ABD'nin ticaret hacminde büyüme görülmüşse de, ABD'nin Kanada ve Meksika'yla olan toplam ticaretinde 1993 yılındaki 9 milyar Dolarlık açık, 2002 yılında 87 milyar Dolara sığramıştır.
- ABD'deki işverenler, NAFTA'yı kullanarak işçiler üzerinde tehditkar davranmaya, işçileri, daha fazla sosyal haklar talep etmeleri halinde işletmelerini Meksika veya Kanada'ya nakledeceklerini ileri sürmeye başlamışlardır.³⁵ Gerçekten de 1996 yılında yapılan bir çalışma ABD işverenin bu şekilde davrandığını ortaya koymuştur.³⁶ Örneğin NAFTA'nın ABD Kongresi'nde onaylanmasından kısa bir süre sonra, ABD'deki Honeywell ve General Electrics firmalarındaki işçiler, bağımsız işçi örgütleri kurdukları gerekçesiyle işten çıkarılmışlardır.³⁷
- Kanada'da işverenler, ABD ve Meksika'yla rekabet etmek bahanesiyle sosyal yardımları kesmeye başlamışlardır. Örneğin işsizlik sigortasından faydalananların oranı 1989 yılında % 87 iken, 2001'de bu oran % 39'a düşmüştür.
- NAFTA'nın çevre korunmasına olumlu etkisi olacağı yolundaki beklentiler de gerçekleşmemiştir. Örneğin Meksika Hükümeti'nin 1994 – 1998 yılları arasında çevre korunmasına ayırdığı fonlar % 45 oranında azalmıştır. Meksika fabrikalarından kaynaklanan hava kirliliği de iki katına çıkmıştır.

³⁵ NAFTA ve işçi hakları konusundaki olumsuz görüşler için bakınız: Noam Chomsky, “*Understanding Power*”, Edited by Peter R. Mitchell and John Schoeffel, (Vintage G.B., 2003), ss. 280-284.

³⁶ “*Fundamentals of U.S. Foreign Trade Policy, Economics..*”, s. 242.

³⁷ Noam Chomsky, “*Profit over People, Neoliberalism and Global Order*”, (Seven Stories Press, NY, Toronto, London, 1999), s. 125.

VI. SONUÇ

Dünyada kurulan ekonomik bloklar arasındaki ilişkilerin konsolide edildiği bir dönemde, NAFTA ticari açıdan değerlendirildiğinde üye ülkelerin ekonomik gelişmelerine ve dolayısıyla ulusal güç unsurlarına³⁸ belirgin şekilde katkıda bulunmuştur. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden bu yana 10 yıl geçmesine karşılık, işbu makalede yer verilen istatistikî bilgiler genel ekonomik tablonun gelecek için ümit verici olduğunu ortaya koymaktadır.

NAFTA üyesi ülkeler ihracata dayalı olarak ekonomik büyüme gerçekleştirdiğinden, her üç ülkede de NAFTA'ya dayalı ticaret hacminde ve Gayri Safi Milli Hasıllarında³⁹ artış kaydedilmiştir. Bununla birlikte, NAFTA öncesi yayımların tetkikinden, örneğin Meksika'da ve ABD'de doğrudan yatırımlarda beklenen oranda artış görülmediği de bir gerçektir.⁴⁰ Yukarıda değinildiği üzere, işgücü üzerinde de NAFTA'nın bazı olumsuz yansımaları olmuştur.

Öte yandan NAFTA, Latin Amerika bölgesinde bir serbest ticaret modeli olarak gösterilmektedir. Ortaya atılan bazı fikirlere göre⁴¹, NAFTA ile Latin Amerika arasındaki serbest ticaret alanı kurulması, tedricen NAFTA, MERCOSUR, AB ve nihayet Atlantik Serbest Ticaret Bölgesi kurulması amacına yönelmelidir.

Bu fikirlerin fizibilitesinin bilimsel açıdan ayrıca incelenmesi gerekmele birlikte, özellikle yüksek gelir seviyeli devletler ile önde gelen uluslararası ekonomik örgütlenmeler tarafından savunulan serbest ticaret uluslararası ekonomik gündemdeki yerini giderek daha sağlamlaştırmaktadır. Bu çerçevede Meksika örneğinden yola çıkarak, gelişmekte olan ülkelerin aslında küresel ekonomiyle bütünleşmelerinin önemli bir yolu olan serbest ticaret için ulusal ekonomilerini rekabete dayalı bir yapıya kavuşturulmalarını teminen, gerekli yapısal reformları biran önce tamamlamaları elzem görünmektedir.

³⁸ Ulusal güç denklemi ve güç unsurları için bakınız: Ahmet Davutoğlu, "*Stratejik Derinlik*", (Küre Yayınları 14. Baskı, 2001), s. 17.

³⁹ Üye ülkelerin GSMH artışlarına ilişkin matematiksel hesaplamalar için bakınız: Alfredo Cuevas, Miguel Messmacher, Alejandro Werner, "*Macroeconomic Synchronisation between Mexico and its NAFTA Partners*", (June 2002). (Rapor, Kanada'nın Ankara Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği'nden temin edilmiştir.)

⁴⁰ Bunun nedenleri hakkında bakınız: Anne O. Krueger, "*Trade creation and Trade Diversion Under NAFTA*", NBER Working Paper No: 7429, December 1999. (Rapor, Kanada'nın Ankara Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği'nden temin edilmiştir.)

⁴¹ Henry Kissinger, "*Does America need a foreign policy? Toward a diplomacy for the 21st century*", (Simon & Schuster), 2001, ss. 94-109.